

อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของดนตรีและรำวงคองกา
กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

Traditional Thai Conga Dance and Music:
A Case Study of Khampha-Ung Subdistrict, Pochai District,
Roi-Ed Province, Thailand

บาลี ศักดิ์เจริญ
Bali Sakcharoen

นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาดนตรี
วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของร้วงคองกา กรณีศึกษา อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติ การสืบทอดและการดำรงอยู่ และลักษณะของดนตรีและบทเพลงประกอบการแสดงของร้วงคองกา ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยทางมานุษยดนตรีวิทยา เก็บข้อมูลจากชาวบ้านที่เป็นนักแสดง และนักดนตรี

ผลการศึกษาพบว่า การละเล่นร้วงคองกาเป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน มีพัฒนาการมาจากรำไท่น ซึ่งเป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยมเล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถื่น มีการสร้างสรรค์ท่าทางการรำและบทร้อง โดยสันนิษฐานการเรียกชื่อการแสดงลักษณะนี้มีที่มาจากความหมายที่ใช้ในการเรียกชื่อตามจังหวัดที่ใช้ในการแสดง และการเรียกชื่อตามกิจกรรมที่ชาวบ้านได้นำต้นกล้ามากรองรวมกันเพื่อการแสดงเพื่อขอฝน โดยเรียกว่า “ร้วงคองกา” การละเล่นร้วงคองกา มีการสืบทอดแบบปากต่อปาก รุ่นสู่รุ่น ส่วนมากการเรียนรู้เกิดขึ้นภายในครอบครัว แล้วจึงขยายออกสู่ภายนอก ไม่มีการจัดบันทึกเป็นหลักฐาน พบว่าเป็นกิจกรรมที่ให้ความสนุกสนาน สร้างความสามัคคีกลมเกลียวกันในชุมชน มีความสัมพันธ์กับประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของคนในภูมิภาคอีสาน เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบด้วย กลอง ฉิ่ง ฉาบ ลูกเข้ก นกหวีด และ แทมบูรีน การร้วงคองกาจัดเป็นวงรำกันเป็นคู่หญิง ชาย มีการรำท่าที่เป็นเอกลักษณ์ของร้วงคองกา คือการยกไหล่ไปตามการบรรเลงดนตรี กลองบรรเลงต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ ต่อเนื่องหลายเพลง นักร้องจะใช้ไหวพริบปฏิภาณและความชำนาญในการร้อง ลักษณะการดำเนินทำนองใช้นั้ดเสียงเพนทาโทนิค มีการซ้ำทำนองและเนื้อร้องอยู่บ่อยๆ ลักษณะเนื้อเพลงสะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในชุมชน

คำสำคัญ : ดนตรีและร้วง, ร้วงคองกา, รำไท่น

Abstract

This research is about characteristics and the surviving continuity of *Konga* Dance within the Pochai district Roi-ed province community, in Northeast Thailand. This study focuses on the history and the passing on of the music and musical accompaniment of the *Konga* Dance. Data for this research came from formal and informal interviews and first hand observations.

The research found that the *Konga* Dance and its music is performed for entertainment developing from *Rum Tone*, a traditional Thai Dance. *Rum Tone* is usually performed only during specific localized seasons. The lyrics and dance movements are creative. The name “*Konga*” comes from the rhythm used in the accompanying music as well as from the ceremony’s name. This is a rain ceremony where farmers bring small rice plants and put them all together to ask for rain. The dancing in the ceremony is called “*Rumwong Konga*”.

The *Konga* Dance and its music are passed on orally from generation to generation. Most learning happens within the families that practice the dance and has slowly expanded to outside of the family structure available to the greater public, despite there being no written documentation to pass on the lyrics or style of the dance. In contemporary performance the dance has remnants of traditional beliefs but most of the time it is performed for entertainment, creating social harmony, relative with the traditional *Heat 12 Klong 14* which the way of life that Isan (Northeast Thailand) people live . There is a *Wai Kru* ceremony, a ceremony where students pay respect to their teachers, before the performance. The accompaniment music for the

Konga Dance uses drums, finger cymbals, cymbals, shaker, whistle and tambourine. The Konga dance is a couple's dance between women and men. The most prominent characteristic of Konga dance is moving the shoulders along with the music. The number of performers can vary from small for more intimate gatherings to large for bigger occasions. The drumming will continue without stopping and the singer will have to use improvisatory skills to transition from one song to another. The music uses pentatonic scales and often has melodic and lyric repetition. Usually the lyrics are about simple living and life in Isan.

Keywords: Music and Dance, Konga Dance, Rum Tone

บทนำ

ในฮีตสิบสอง ของเดือนสาม (บุญข้าวจี) ชาวอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดเป็นประเพณีประจำอำเภอสืบต่อมาหลายปี คือ งานประเพณีบุญข้าวจีและของดีเมืองโพธิ์ชัย ซึ่งจะจัดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีการแสดงที่สำคัญของอำเภอโพธิ์ชัย โดยเฉพาะในตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ที่สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาหลายทศวรรษ คือ การแสดง “รำวงคองกา” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู, 2554) ซึ่งเป็นการเต้นรำที่พัฒนามาจากจังหวะ “Conga” ของ Cuba ผสมกับการรำไทยมาตรฐาน ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวของสะโพก โดยการเต้นนั้นจะจับคู่ชาย หญิง และเต้นเป็นวงล้อมรอบผู้แสดงส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ การเต้นรำนี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในสมัยก่อนการเต้นรำนี้ถือว่าเป็นการพักผ่อนหย่อนใจของชาวอีสาน มักจะมีขึ้นในฤดูท้ายของการเก็บเกี่ยว ในอดีตรำวงคองกาสามารถพบได้ง่ายตามหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่ปัจจุบันในการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบข้อมูลที่เป็น

เอกสารทางวิชาการน้อยมากเกี่ยวกับดนตรีและการร่ววงคองกา อันเนื่องมาจากกาลเวลาเปลี่ยนไปมีสิ่งใหม่เข้ามาทดแทนสิ่งเก่า ซึ่งในปัจจุบันกำลังอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประเทศและวัฒนธรรมสมัยใหม่มีอิทธิพลเป็นอย่างมาก การสื่อสารมีพลังไร้พรมแดนเข้าถึงแม้ในพื้นที่ห่างไกล ภาษาและวัฒนธรรมพื้นบ้านของชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอยู่ในภาวะอันตรายและเสี่ยงต่อการสูญสลาย สภาวการณ์เช่นนี้เป็นภัยคุกคามความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย, 2553) และวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย (วิถีชีวิตของคนไทยสมัยต่างๆ, 2552) ซึ่งหมายถึง การเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ทุกคนอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนในระดับครอบครัว เป็นครอบครัวขยายที่มีคนหลายรุ่นอาศัยอยู่รวมกัน คือ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ รุ่นลูก รุ่นหลาน รวมทั้งมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ใกล้ชิดกัน โดยมีศูนย์กลางของชุมชน คือ ศาสนสถาน เช่น วัด มัสยิด ผู้ใหญ่ในชุมชน เช่น พระ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้รับการนับถือและเป็นผู้ตัดสินความขัดแย้งในชุมชน มีขนบธรรมเนียมประเพณี การละเล่น และความเชื่ออันเนื่องมาจากการเป็นสังคมเกษตรกรรม จากการนับถือศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม เมื่อเวลาผ่านไป สังคมมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความคิด ค่านิยม อุดมการณ์ การเมืองการปกครอง และบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีผลให้วิถีชีวิตของคนไทยในสมัยต่าง ๆ มีความแตกต่างกัน

การศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์และการดำรงอยู่ ของการแสดงร่ววงคองกา กรณีศึกษาอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา การสืบทอด การดำรงอยู่ของการแสดงร่ววงคองกา ลักษณะทางดนตรี และ บทเพลงประกอบการแสดงร่ววงคองกา ซึ่งจะเป็นข้อมูลอีกทางหนึ่งที่สำคัญที่เป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมการแสดงของชาติและมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นแห่งนี้

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาถึงอัตลักษณ์และการดำรงอยู่ของร่ววงคองกา เป็นกรณีศึกษาในพื้นที่ตำบลคำพองและตำบลโพธิ์ศรี อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

เนื่องจากรางวัลในตำบลทั้งสองได้รับความนิยมในงานแสดงต่างๆ ซึ่งมีลักษณะของการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบแบบมุขปาฐะและมีการพัฒนา รูปแบบให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น โดยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ สภาพทั่วไป การสืบทอด การดำรงอยู่ ลักษณะทางการแสดง ขับร้องและดนตรีประกอบ

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัยทางมานุษยวิทยาดนตรี โดยเก็บข้อมูลจากนักแสดง และนักดนตรี ซึ่งข้อมูลที่ได้มาคือได้จากการสัมภาษณ์โดยใช้ทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์แบบ การตั้งคำถามตามประเด็นที่ตั้งไว้ และใช้รูปแบบการสนทนาทั่วไป บุคคลที่ทำการ และให้ข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วยศิลปินและผู้อาวุโสด้านดนตรีและการแสดง ได้แก่ กลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นเก่าและกลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นปัจจุบัน ในส่วนของ กลุ่มนักดนตรี นักแสดงรุ่นเก่า เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของ วงคองกา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่างๆ การสืบทอด ดนตรีประกอบ ทำทาง ในการแสดง ในส่วนของกลุ่มนักดนตรีปัจจุบันได้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการสืบทอด ความ คิดเห็นเกี่ยวกับวงคองกา ในสังคมปัจจุบัน นอกจากการสัมภาษณ์ข้อมูลต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของนักดนตรี นักแสดง เข้าไปมีส่วนร่วม ในเหตุการณ์และกิจกรรมต่างๆ ของความเป็นวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นนี้ โดยไม่ได้ มีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลใด ๆ ในส่วนของข้อมูลที่เป็นเอกสารที่ได้มา

ในการนำเสนอข้อมูลที่ศึกษา ความหมายจากภาษาถิ่นอีสานได้รับการถอด ความให้เป็นภาษาไทยทางวิชาการโดยใช้วิธีศึกษาไปพร้อมกับบุคคลผู้ให้ข้อมูล ผู้มีความรู้ด้านภาษาของภาคอีสานไทย ส่วนในด้านการนำเสนอโน้ตเพลงที่ประกอบ เนื้อหาบางส่วน ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระบบสัญลักษณ์โน้ตดนตรีตะวันตกในการนำเสนอ ข้อมูลทางดนตรี

ภูมิหลังการรำวงคองกา ในตำบลคำพอง

รำวงคองกา เป็นการละเล่นเพื่อความบันเทิงของชาวบ้าน ตามประวัติของ รำวงคองกา มีพัฒนาการมาจากรำไท่น ซึ่งเป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยม

เล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถิ่น คำว่า “รำโชน” สันนิษฐานว่า เรียกชื่อตามเสียงเครื่องดนตรีที่ใช้ตีประกอบจังหวะอันถือเป็นเครื่องดนตรีหลัก คือ โชน ซึ่งตีเป็นสำเนียง “ปะ โชน ปะ โชน ปะ โชนโชน” เครื่องดนตรีที่ใช้ในการรำโชนประกอบไปด้วย ฉิ่ง กรับและโชน ลักษณะของการรำโชนนั้น เป็นการรำคู่ระหว่างชาย-หญิง ให้เข้าจังหวะโชน โดยไม่กำหนดท่ารำเป็นแบบแผนแน่นอน ส่วนคำว่า “รำวง” มีความหมายตามรูปคำ คือ การรำเป็นวงกลม

รำวงเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีผู้นิยมนำไปเล่นสลับกับการเต้นรำในงานลีลาศและในงานรื่นเริงต่างๆ ซึ่งจะมีผู้ออกมารำวงกันอย่างสนุกสนาน แม้ผู้ร่วมรำวงเหล่านั้นจะไม่มีความรู้เรื่องการรำรำก็จะสามารถแสดงลีลาในการรำกันได้ ไปถึงในงานเลี้ยงรับรองแขกหรืองานเผยแพร่นาฏศิลป์ไทย ชุดการแสดงที่จะขาดไม่ได้ คือ “รำวง” เพลงที่รู้จักกันดีทั้งชาวต่างประเทศก็สามารถร้องได้เป็นส่วนใหญ่ คือ เพลงลอยกระทง แม้บางคนจะร้องเพลงไม่ได้ก็จะร่วมปรบมือให้จังหวะกันอย่างครึกครื้น ซึ่งเป็นที่น่ายินดียิ่ง ที่ศิลปะแห่งการรำวงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในชาวไทยและต่างประเทศ เป็นศิลปะที่ให้ความสนุกสนานแก่ผู้ที่มีส่วนร่วม และคงเป็นศิลปะที่ยั่งยืนตลอดไปคู่กับศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ของชาติไทย ซึ่งการที่รำวงได้รับความนิยม จึงมีผู้นำแบบอย่างไปแสดงกันในท้องถิ่นอื่นๆ รวมถึงมีผู้คิดสร้างสรรค์ท่าทางการรำและบทร้อง โดยในการเรียกชื่อการแสดงลักษณะนี้มีความหมายที่ใช้ในการเรียกชื่ออยู่ 2 แบบ คือ 1) เรียกชื่อตามจังหวะที่ใช้ในการแสดง โดยรำวงนี้ใช้จังหวะคองกา จึงได้เรียกว่า “รำวงคองกา” 2) เรียกชื่อจากการที่ชาววนำต้นกล้ามากองรวมกันเพื่อจะได้ทำการปักต้นกล้า ซึ่งในระหว่างรอฟั่นนั้น จึงได้สร้างการแสดงเพื่อขอฝน โดยเรียกว่า “รำวงคองกา”

รำวงคองกาหรือคองกล้า ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในตำบลคำพอง ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่ 8 และหมู่ 13 จะเล่นตามงานเทศกาลหรือเป็นเพียงอาชีพเสริมไม่ได้เล่นเป็นอาชีพหลัก มีอุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ ฉิ่ง ฉาบ ลูกแซ็กและกลอง จังหวะในการเล่นนั้นจะแปลกจากการแสดงรำวงชนิดอื่นๆ คือ หากมีการหยักไหล่ประกอบการรำวงนั้นจะเป็นการรำวงคองกา แต่ถ้าหากไม่มีการ

ขยับไหล่จะเป็นลักษณะของการร้าวโดยทั่วไป โดยมีการสืบทอดมาหลายทศวรรษ เขาว่ากันว่ามีมานานแล้ว ขนาดยายเกิดมาก็ได้ยินแล้ว มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย นั้นแหละ เกิดมาก็ได้ยินแต่ว่าร้าวคองกา และก็มีความเป็นคนสอนให้ร้าวคองกา และก็ได้ออกตามหมู่บ้านต่างๆ อำเภอต่างๆ รวมทั้งออกแสดงตามจังหวัดต่างๆ

ในสมัยแรกของการแสดงร้าวคองกา นั้น คุณตาพิม ถินมานัด อายุ 78 ปี (พิม ถินมานัด, 2554, สัมภาษณ์) ยังเป็นเด็กพอเห็นการแสดงร้าวและมีการแสดงคองกามาเล่นในหมู่บ้านเมื่อ ปี พ.ศ.2489 ก็ไม่ได้ให้ความสนใจอะไรมากมายจนมาถึงช่วงงานเข็นฝ้าย ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน โดยในสมัยนั้นมีกำนันอ้วนและกลุ่มคนที่มาจากเวียงจันทน์ ได้มาเที่ยวประมาณปี พ.ศ.2530 - 2535 และให้มีการนำการเล่นแบบดั้งเดิมที่มีการพุดผญาไปด้วย มาเล่นในงานเข็นฝ้าย ก็เลยได้ลองเอาร้วคองกาขึ้นมาเล่นและใส่บทรื่องที่มีผญาไปด้วย หลังจากนั้นจึงมีการประชุมกันว่า จะเอากการแสดงอะไรมาเล่นในงานเข็นฝ้าย และจึงได้ตกลงกันว่าเอาร้วคองกาและผญามาเล่น จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงคองกา ประกอบการแสดงผญา ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของร้วคองกา ในตำบลคำพอง

นักดนตรีและร้วคองกาส่วนใหญ่จะมีแต่คนสูงอายุ มีคุณตาพิมพ์เป็นผู้สอน และถือว่าในปัจจุบันนี้คุณตาพิมพ์เป็นครูอาวุโสที่คอยฝึกสอนร้วคองกาในหมู่บ้าน โดยคนอื่นๆที่เคยแสดงด้วยกันในสมัยก่อนบางคนก็เสียชีวิตแล้ว ในสมัยก่อนคุณตาพิมพ์ร่วมงานแสดงกับคนที่มาในงานร้าว โดยงานร้าว นั้นถ้าชอบผู้หญิงคนไหนก็ซื้อบัตรแล้วก็นำไปเต้นกับคนที่เราชอบ จากนั้นก็ไปจำเอาจังหวะเขามาแล้วก็เอามาหัดแสดงด้วยกันกับเพื่อน จะเล่นตอนมีงานหรือเทศกาลกับเพื่อนๆมาเรื่อยๆ จากนั้นก็มีคนมาเจอการเต้นที่แปลกมีจังหวะที่สนุก จึงติดต่อให้ไปแสดงในงานบุญข้าวจี่ของดีเมืองโพธิ์ชัย นับจากนั้นมาการแสดงร้วคองกาก็กลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เพราะเขาได้มีการถ่ายทอดร้วคองกาผ่านทางวิทยุกระจายเสียง และเสร็จจากงานบุญข้าวจี่ก็มีคนมาติดต่อให้ไปเล่นในเมืองร้อยเอ็ด เพื่อไปออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 3 ต่อมาก็งานเข็นฝ้ายและการออกไปแสดงตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นการสาธิต

ลักษณะการแต่งกาย

ในการแสดงคอนกานั้น หากเล่นอยู่ในงานแสดงทั่วไปจะมีเวทีซึ่งคล้ายกับการแสดงรำวงโดยทั่วไป นางรำก็จะเชิญแขกผู้มีเกียรติขึ้นมารำวงร่วมกัน โดยชุดแต่งกายของคอนกานั้น เป็นชุดที่หาได้ทั่วไปในท้องถิ่น

ภาพประกอบที่ 1 คณะนักแสดงวงคอนกา ตำบลคำพอง แต่งกายบนเวทีแสดง

ส่วนในการแสดงตามเทศกาลที่สำคัญ เช่น งานเข็นฝ้าย หรือประเพณีบุญข้าวจิ้งนั้น จะแต่งกายชุดพื้นถิ่นอีสาน คือ ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อม ใช้ผ้าขาวม้าผูกที่หัวหรือที่เอว ส่วนผู้หญิงนั้น ใส่เสื้อม่อฮ่อมแขนสามส่วน ใส่ผ้าถุงและใช้ผ้าเป็ยงไหล่

ภาพประกอบที่ 2 คณะนักแสดงวงคอนกา ตำบลคำพอง แต่งกายตามงานเทศกาล

การสืบทอดและการดำรงอยู่

การแสดงที่เกิดขึ้นตามท้องถิ่นและตามพื้นที่ต่างๆ ของแต่ละภูมิภาค โดยอาจมีการพัฒนา ดัดแปลงมาจากการละเล่นพื้นเมืองของท้องถิ่นนั้นๆ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และสืบทอดไว้เป็นเอกลักษณ์ เพื่อให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้เรียนรู้และรักในคุณค่าศิลปะแขนงนี้ การแสดงพื้นเมืองในแต่ละภาคจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันในเรื่องของมูลเหตุแห่งการแสดง โดยการแสดงพื้นเมืองภาคอีสานนั้น จะแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของชนพื้นเมืองกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ มีทั้งการแสดงที่เป็นแบบดั้งเดิมที่มีการสืบทอดกันมา และการแสดงที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น เป็นไปตามความถนัดหรือความสามารถของแต่ละคน

รำวงคองกา เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นศิลปะที่มีคุณค่าในด้านของการสร้างความบันเทิงใจ มีเนื้อหาสาระบทร้องสอดแทรกคุณธรรมสอนใจ แต่ในปัจจุบันการแสดงคองกากำลังจะสูญหายไปจากชุมชน เยาวชนแทบไม่รู้จัก ไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนใจที่จะอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เยาวชนในปัจจุบันอาศัยอยู่ในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงและวัฒนธรรมสมัยนิยม แต่เทคโนโลยีที่ทันสมัยคงเทียบเท่าไม่ได้กับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งคองกานั้นเป็นการแสดงเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในเทศกาล การร่ายรำจะมีลักษณะเฉพาะของการเคลื่อนไหวอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย เช่น ก้าวเท้า การวาดแขน การยกเท้า การส่ายมือ การส่ายสะโพก ที่เกิดขึ้นจากท่าทางอันเป็นธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน แล้วนำมาประดิษฐ์หรือปรุงแต่งให้สวยงามตามแบบท้องถิ่น เช่น ท่าทางลักษณะแอ่นตัวแล้วโยกตัวไปมา เวลาก้าวตามจังหวะก็มีการกระแทกกระทั้นตัว ดิดขา ขยับเอว ขยับไหล่ เน้นความสนุกสนาน

ภาพประกอบที่ 3 นายพิม ถินมานัด (ตาพิม) อายุ 78 ปี และ นางทองมี คชเสน (แม่ทอง) อายุ 63 ปี สาธิตการชั่ยปโหลในจังหวัดหะคงกา

ในอดีตนั้นวงคองกาของตำบลคำพองไม่ได้รับการดูแลจากหน่วยงานใด ๆ ชาติช่วงการสืบทอดมาเป็นเวลานาน ทั้งบุคลากรที่มีความรู้ได้เสียชีวิตไปหลายท่าน จนถึงช่วงที่ทางอำเภอโพธิ์ชัยจัดงานบุญข้าวจี จึงได้นำการแสดงนี้เข้าไปในขบวน ซึ่งหลังจากนั้นมาหน่วยงานต่างๆจึงได้เข้ามาดูแล เพื่อไม่ให้การแสดงชนิดนี้สูญหาย โดยคิดค่าว่าจ้างประมาณครั้งละ 3,000-5,000 บาท ขึ้นอยู่กับจำนวนคนที่เข้าไปแสดง ปกติถ้าเป็นวงใหญ่ของตำบลคำพองรวมแล้วจะมีทั้งสิ้น 14 คนทำเป็นอาชีพเสริมเพราะอาชีพหลัก คือ ทำไร่ ทำนา

การสืบทอดของคุณตาพิม (พิม ถินมานัด, 2554, สัมภาษณ์)ก็ไม่ได้เรียนแบบจริงจัง อาศัยการจำและนำมาประยุกต์ปรับปรุงเพิ่มเติม ในปัจจุบัน ที่ตำบลคำพอง มีวงคองกาอยู่ 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 วงผู้สูงอายุประจำหมู่บ้าน คนที่อายุน้อยที่สุดคือ 63 ปี และอายุมากที่สุดอายุ 77 ปี มี 7 คน

รูปแบบที่ 2 วงอายุช่วง 30-50 ปี มีประมาณ 20 คน ส่วนใหญ่เป็นนักแสดง โดยจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับผิดชอบของทั้ง 2 วง และวงที่ 1 จะใช้ในการสาธิตต่างๆ รวมถึงงานแสดง ส่วนวงที่ 2 จะเป็นของนักแสดงรุ่นต่อมา สลับสับเปลี่ยนตามความพร้อมของแต่ละคน โดยในปัจจุบันโรงเรียนในตำบลได้นำเข้าไปแทรกไว้ในปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๘

หลักสูตรการเรียนการสอน ในวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางยังมีข้อบกพร่องบางประการ เช่น ความไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของผู้เรียน ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพและค่านิยม ทำให้ผู้เรียนไม่สนใจที่จะศึกษาเพราะเป็นเรื่องไกลตัว จึงทำให้ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และชุมชน ซึ่งเป็นความมุ่งหมายในการปฏิรูปการศึกษา มีสาระสำคัญระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในมาตรา 27 ที่มีสาระสำคัญ สรุปได้ว่า “ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจน เพื่อการศึกษาต่อ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ จัดทำหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ ที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ”

สำหรับในส่วนของขอบข่ายเนื้อหาสาระตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ กำหนดในมาตรา 23 ว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จะต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และการบูรณาการ ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา จากสาระของความหมายหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนจึงให้นักเรียนเข้าเรียน วิชาาร่างคองกา ถือเป็นารแสดงที่สำคัในท้องถิ่น เพื่อให้เด็กฝึกฝนและเพื่อไม่ให้ วัฒนธรรมท้องถิ่นสูญหาย ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น มีอยู่ 2 ตำบลที่แสดงคองกา คือ ตำบลคำพอง ตำบลโพธิ์ศรี ซึ่งตำบลโพธิ์ศรีเอง ก็มาเรียนกับคุณตาพิม ส่วนในตำบล คำพองนั้น จะมีงานประเพณีประจำปีของทางอำเภอ ก็จะได้ไปทำการแสดงทุกปี คือ ประเพณีบุญข้าวจี

ในปัจจุบันหมู่บ้านใกล้เคียง กำลังมีการจัดตั้งวงร่ำวงคองกาและกำลังฝึกหัด ซึ่งตำบลคำพองเป็นผู้ฝึกหัดให้ ส่วนเนื้อร้องและทำนองก็มีทั้งทำนองร้องเก่าและ

ทำนองอาจจะนำไปประยุกต์ใหม่ โดยเนื้อร้องของรำวงคองกาไม่ยาวมาก จะเล่นเฉพาะงานมงคล ไม่ใช่ในงานอวมงคล

ดนตรีประกอบการแสดงรำวงคองกา

ดนตรีที่ใช้ประกอบในการแสดงรำวงคองกานั้น เป็นเพลงขับร้องที่มีการบรรเลงประกอบด้วยเครื่องดนตรีกลุ่มเครื่องประกอบจังหวะ หลายบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นใหม่โดยไม่ทราบผู้แต่งที่แท้จริง ส่วนมากจะร้องต่อกันมาและใช้ในการร้องรำทำเพลงเพื่อความสนุกสนาน ส่วนมากจะมีเนื้อหารายละเอียดของเพลงตามท้องถิ่นนั้น มีการประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลง ไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน

ในการขับร้องนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในการแสดงคองกามีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ในปัจจุบันนี้เครื่องดนตรีรวมทั้งอุปกรณ์ที่ใช้นำมาเล่น ได้แก่ กลอง ฉิ่ง ฉาบ นกหวีด ลูกแซ็กมาราคัส และ 6) แทมบูรีน (ชาวบ้านในพื้นที่เรียกว่า เซ่งปลาทุ) สมัยก่อนใช้กลองที่หาได้ตามพื้นบ้านที่ใช้ไม้ทำ ก็คือกลองโตนหรือบางครั้งก็ใช้กลองหางแทน ฉาบ ฉิ่ง ลูกแซ็ก (สมัยก่อนนั้นใช้กะลามะพร้าวอันเล็กๆแล้วเอาเม็ดมะขามใส่ลงไปในกะลา เอาไม้มาทำด้ามจับแล้วก็เขย่าประกอบจังหวะ)

บทเพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา

เพลงประกอบการแสดงรำวงคองกา มีเนื้อหาของเพลงเป็นลักษณะการเล่าเรื่อง ตรงไปตรงมา มีอิสระทางภาษา ใช้คำที่ฟังง่าย มีภาษาท้องถิ่นปะปนอยู่ มีเพลงที่เป็นลักษณะเกี่ยวพาราสีอยู่มาก และเพลงส่วนใหญ่ให้ความบันเทิงสนุกสนาน ผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่างจากความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงจิตใจของผู้คนได้ง่าย เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนในอดีต โดยบทเพลงเหล่านี้ไม่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนท่องจำเอา ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ เรียนรู้ด้วยการเล่าจากปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น โดยเพลงส่วนใหญ่จะมีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ ร้องเล่นได้ไม่ยาก ฟังไม่นานก็สามารถร้องเล่นตามได้

การแสดงรำวงคองกานั้นจะเริ่มจากเพลงที่มีชื่อว่า “คองกา” เป็นเพลงแรก โดยมีลักษณะเป็นเพลงที่ใช้เริ่มการแสดง ลักษณะคล้ายกับการบรรเลงเปิดวงของวงโปงลาง หรือการบรรเลงเพลงโหมโรงในดนตรีไทย โดยผู้วิจัยขอยกบางส่วนตัวอย่างเนื้อเพลงที่ใช้ในการแสดงรำวงคองกา ดังนี้

ตัวอย่างเนื้อเพลง

เพลงคองกา

“ตะละคองตะละคองกา เธอยิ้มมาสายตาประกบกัน
ยิ้มละเพื่อคสามสวยงาม ฉันเดินตามสาวงามไปช่วยวน
เสียงเพลงล่องลอยมาบน สลึบสับสนอยู่บนเวที
ดึกคืนคืนราตรี ในคืนนี้มีร่าวงคองกา
ลาละลาไฮ้ลา ร้าคองกาพาให้ใจเพลिन
ตาก็ยิ้มทั้งสวย สำรวยดอกไม้ต้องดม
ความจริงหญิงนี้น่าชม เมื่อดั่งงามสมยลในวิวิหห์. . .”

(ทองมี คชเสน 2554, สัมภาษณ์)

บทเพลงที่ประกอบการแสดงร่าวงคองกา นอกจากเริ่มจากเพลงที่มีชื่อว่า “คองกา” เป็นเพลงแรก ศิลปินพื้นบ้านแห่งนี้ยังมีการนำเนื้อเพลงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนโดยประพันธ์ด้วยความชอบในรูปแบบหลากหลายมาสร้างสรรค์ รวมถึงนำเพลงในวรรณกรรมเรื่อง สีทนมนโรร่า มาเป็นเพลงที่ใช้ประกอบการในการแสดง เรื่อง สีทน มโนราห์ เป็นวรรณกรรมที่เก่าแก่มืออยู่หลากหลายเนื้อหา แต่สำหรับต้นฉบับที่สำคัญและมีความโดดเด่น พบที่หนังสือใบลาน 4 ผูก วัดบ้านแดงหม้อ ต.แดงหม้อ อ.เขื่อนใน จ.อุบลราชธานี

บทเพลงสีทน มโนราห์ที่กล่าวมาเป็นลักษณะของวรรณกรรมร่วมกันของหลายกลุ่มคน ซึ่งแต่ละพื้นที่จะมีเนื้อหาสาระของเพลงที่แตกต่างกันไป และในเนื้อหาของเพลงที่นำมาประกอบการแสดงร่าวงคองกา ในคำบลคำพองนั้นไม่ทราบผู้แต่งเช่นกัน แต่มีการสอดแทรกเนื้อหาต่างๆให้ผู้ที่ได้ฟังได้คล้อยตาม ใช้ภาษาที่ท้องถิ่นดังตัวอย่างบางส่วนของเนื้อเพลงดังนี้

เพลงสีธน มโนราห์

“ฉันจะเล่าเริ่มต้น แต่ปรางสีธนได้บุปผาผาดอน คราวนั้นละสีธนเดินจร
 คราวนั้นละสีธนเดินจร ได้บุปผาผาดอน เวหนาน้ำตาไหล สีธนคิดถึงมโนราไทยนี้
 จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล
 คราวนั้นละสีธนไม่อยู่ คราวนั้นละสีธนไม่อยู่ เขาไปต่อสู้อสงครามยังไม่มา
 แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย แต่นางมโนราหนีไปไม่เห็นเลย
 สีธนนี้เป็นคนรักแน่ ต้องพลัดพรากแม่ไปอยู่นคร
 เมียซื่อนชื่อนางมโนรา เมียซื่อนชื่อนางมโนรา สีธนไปยามอยู่อยู่ที่เมืองเชียงคราน
 คิดถึงฉันจริงไหม บ้านพินี้ก็แสนห่างไกล
 คิดถึงเธอเมื่อไหร่ ละเมื่อเธอจากไปหัวใจยังอาวรณ์ ละเมื่อเธอจากไปหัวใจยังอาวรณ์
 ปากกับใจก็เกี่ยวไว้ สายใจรักใคร่แมนยำ ไอ้หนอพ่วงามขำ เลิศล้ำเหลือ้อหล่อจำ
 ขอเชิญโฉมยงค์ คิ้วโก่งสวยงามถลา ผิวเนื้อตั้งดอกกระถิน
 ปากนี้ก็แดงจิ้มลิ้ม ผิวพรรณนี้ก็สละจริงเอ๋ย”

(ทองมี คชเสน 2554, สัมภาษณ์)

จะเห็นว่าตัวละครของเนื้อเพลง ที่ใช้ในการขับร้องคองกา เป็นลักษณะ
 การเล่าเรื่อง ตรงไปตรงมา มีอิสระทางภาษา ใช้คำที่ฟังง่าย มีภาษาท้องถิ่นปะปน
 อยู่ มีเพลงที่เป็นลักษณะเกี่ยวพาราสิอยู่มาก และเพลงส่วนใหญ่ให้ความบันเทิง
 สนุกสนาน ผ่อนคลายอารมณ์ในยามว่างจากการทำงาน สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็น
 วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงค่านิยม ความเชื่อ ที่เกิดขึ้นในรูปแบบการสื่อสาร
 ซึ่งสามารถเข้าถึงจิตใจของผู้คนได้ง่าย เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงชุมชนในอดีต
 บทเพลงเหล่านี้ไม่ได้รับการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกต
 และฝึกฝนท่องจำเอา ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ เรียนรู้ด้วยการ
 เล่าจากปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น โดยมีการแพร่กระจายเป็นตัวบุคคลเป็นผู้สืบทอด

ลักษณะทางดนตรีของบทเพลงสีรน นางโมรา

ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาบทเพลงที่สามารถนำมาเป็นบทเพลงตัวอย่างเพื่อใช้ในการอธิบายลักษณะทางดนตรี คือบทเพลงสีรน มโนราห์ ซึ่งเป็นบทเพลงที่ใช้กันมากในการละเล่นรำวงคอนกานปัจจุบันในการขับร้องนอกจากนักร้องแล้ว เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นส่วนใหญ่ คือ กลอง และ ฉิ่ง

ทำนองเพลงอยู่ที่แนวขับร้อง ซึ่งหากว่าไม่มีเครื่องดนตรีประเภททำนองอื่นบรรเลงร่วมด้วย ผู้ขับร้องจะขึ้นด้วยระดับเสียงที่สะดวกของตน ในการศึกษาครั้งนี้แนวทำนองอยู่ในบันไดเสียง B major โดยใช้บันไดเสียงแบบเพนทาโทนิค (Pentatonic scale) ได้แก่ โน้ต B C# D# F# G# เป็นแนวร้องหลักของเพลง

ในเพลงนี้อาจกล่าวได้ว่าฟอร์มของเพลง เป็นแบบสโตรฟิก (Strophic) มีรูปแบบทำนองเป็นท่อน A A ซ้ำไปเรื่อย ๆ เมื่อจบเพลงแล้วการขับร้องอาจมีการต่อเนื่องด้วยการวนกลับมาขึ้นต้นใหม่ก็ได้ เพลงนี้มีการซ้ำทำนองและเนื้อร้องค่อนข้างมากเช่น ในแนวทำนองและเนื้อร้อง “จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล จนน้ำตาไหลลงกลางทะเล” หรือ “ครวณั้นละสีรนไม่อยู่ ครวณั้นละสีรนไม่อยู่” และในท่อนที่ 25-29 “แต่นางมโนราห์หนีไปไม่เห็นเลย แต่นางมโนราห์หนีไปไม่เห็นเลย” ซึ่งมีการซ้ำทั้งเนื้อร้องและทำนองเช่นกัน มีการซ้ำท่อนใหญ่ๆ โดยรอบที่ 2 นั้นมีการเพิ่มการเอื้อนระดับเล็กน้อย แต่คำและทำนองยังคงเหมือนเดิม ซึ่งเป็นไปตามลักษณะของเพลงพื้นบ้านที่นิยมมีการเอื้อนระดับแนวทำนอง ลักษณะของทำนองเพลงในบทเพลงต่าง ๆ ที่ใช้ในการแสดงรำวงคอนกานนั้นนอกจากเป็นเพลงที่มีเนื้อร้องที่ตายตัวแล้ว ยังมีเนื้อร้องที่นักร้องอาจด้นสดออกมาด้วยก็ได้ การด้นสดอาจสืบเนื่องต่อยาวออกไปจากเนื้อเพลงในท่อนแรก ทำนองของท่อนหลังมักเป็นทำนองเดียวกันกับท่อนแรก

สีน นางโมรา

A

Voice

Percussion

6

Voice

Perc.

11

Voice

Perc.

16

Voice

Perc.

21

Voice

Perc.

26

Voice

Perc.

สีน จะเล่า เริ่ม ต้น แต่ปาง สี
 ษณ ได้บุก ป่า ผา-ดอน ควรว นั้น ละ สี ษณ เติ่น จร ควรว นั้น ละ สี ษณ เติ่น
 จร ได้บุกป่า ผา ดอน เวทะ-นา นำตา ไหล สี ษณ คิด ถึง ม-โน-รา ไทย นี้ จนนำ ตา
 ไหล ลง กลาง ทะ-เล จนนำ ตา ไหล ลง กลาง ทะ-เล ควรว นั้น ละ สี ษณ ไม่
 อยู่ ควรว นั้น ละ สี ษณ ไม่ อยู่ เขาไป ต่อ สู้ สง-คราม ยังไม่ มา แต่นางม-โน-
 รา หนี ไปไม่ เห็น -เลย แต่นางม-โน- รา หนี ไปไม่ เห็น -เลย สี

สรุป

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลการแสดงร่าวงคองกาที่ตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ดนตรีและร่าวงคองกา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงพื้นเมืองของภาคอีสาน แต่เนื่องจากข้อมูลที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ยังมีอยู่น้อยมาก ยังไม่มีผู้ใดจัดทำอย่างชัดเจนและเป็นระบบในเรื่องของการวิเคราะห์และรวบรวมเอกสาร ผู้วิจัยจึงต้องการรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้เป็นแหล่งข้อมูลให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

จากการศึกษาดนตรีและร่าวงคองกา มีพื้นฐานมาจาก ร่าวง หรือรำไทโกน ซึ่งมีการพัฒนารูปแบบที่ชัดเจนในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีนโยบายปฏิรูปวัฒนธรรมไทย คิดหาวิธีเชิดชูศิลปวัฒนธรรมไทยให้ทันสมัยและทัดเทียมอารยประเทศ ร่าวงหรือรำไทโกนถูกเลือกเป็นอีกวัฒนธรรมที่มีการจัดระเบียบให้มีแบบแผนและรูปแบบการแสดงที่เป็นสากลทันสมัยมากขึ้น มีการริเริ่มนำร่าวงของไทยมาผสมกับดนตรีจังหวะต่างๆของลาตินที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย “ร่าวง” เป็นบทเพลงที่รู้จักกันดี เป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทย ที่นิยมเล่นกันเฉพาะฤดูกาลตามท้องถิ่น

ในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆของชาวอีสาน รวมถึงจังหวัดร้อยเอ็ด มักจะมีการนำการแสดงรูปแบบการร่าวง หมอลำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น เพื่อความบันเทิง สนุกสนานของชาวบ้านที่มาร่วมงาน เช่น ประเพณีบุญข้าวจี่ ของดีเมืองโพธิ์ชัย หรือบุญเดือนสาม เป็นประเพณีที่จัดขึ้นตามฮีตสิบสองจารีตประเพณีของชาวอีสาน ร่าวงคองกา ในอำเภอโพธิ์ชัยนั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของหมู่ 8 และหมู่ 13 มีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 70 ปี มีการสืบทอดมาหลาย บทเพลงต่างๆ ไม่ได้ได้รับการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ผู้สืบทอดใช้วิธีการสังเกตและฝึกฝนท่องจำ ไม่มีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เรียนรู้ด้วยการเล่าปากสู่ปาก รุ่นสู่รุ่น โดยเพลงส่วนใหญ่จะมีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ ร้องเล่นได้ไม่ยาก ฟังไม่นานก็สามารถร้องเล่นตามได้ บทเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงร่าวงคองกา หลายบทเพลงที่ถูกแต่งขึ้นใหม่โดยไม่ทราบผู้แต่งส่วนมากจะร้องต่อกันมา มีเนื้อหารายละเอียดของเพลงตามท้องถิ่นนั้น มีการ

ประดิษฐ์แบบแผนการร้องเพลง ไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน มีการร้องทั้งเดี่ยวทั้งหญิง ชายและร้องรับเป็นลูกคู่ การร่ายรำ มีการจับคู่เป็นหญิง ชาย แสดงเป็นกลุ่ม จะเป็นกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน และการว่าจ้าง

ในอดีต การแสดงดนตรีและการร่ายวงคองกา เป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของชาวตำบลคำพ่องที่แสดงผ่านดนตรีและนาฏศิลป์ ที่เรียกว่าดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งได้รับธรรมเนียมของการร่ายวงเข้ามา โดยมีการประยุกต์ทำรำต่างๆตามท้องถิ่นของตนเอง ตัวดนตรีเป็นแบบลาติน แต่การเต้นรำเป็นแบบร่าย มีการประยุกต์ให้เป็นทำรำในแบบไทย ด้านดนตรีเป็นลักษณะแบบคองกา มีการผสมจังหวะสนุกสนานเข้ามา เช่น จังหวะซิ่ง เป็นจังหวะของกลอง เพลงก็จะเป็นลักษณะเพลงพื้นบ้าน เนื้อหาฟังง่ายๆ ตรงไปตรงมา ที่เป็นลักษณะพื้นบ้าน ชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้เกิดการพัฒนานในด้านสังคม ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันสร้างเสริมเติมแต่งเข้ามาว่าอะไรเป็นสิ่งดีงาม ในความสนุกสนานบันเทิงนี้ ยังแฝงไปด้วยความเชื่อของชาวบ้านในเรื่อง โชคกลางเช่นเดียวกัน ด้วยเรื่องของการขอฝนเพื่อให้ต้นกล้าเจริญเติบโต โดยมีการนำต้นกล้ามากองรวมกันและร่ายรำเป็นวงกลมรอบต้นกล้า คล้ายกับการแห่นางแมว การแสดงดนตรีและร่ายวงคองกานี้ถูกนำไปใช้ในงานมงคลต่างๆ กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีกิจกรรมทำร่วมกัน เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน เช่น เมื่อมีการแสดง ชาวบ้าน นักแสดงและนักดนตรีก็จะเกิดการรวมตัว เพื่อพูดคุย มีการฝึกซ้อม และพบปะกันโดยผ่านกิจกรรมนี้ มีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อจะนำไปใช้ในการแสดง มีการนำเอาชุดต่างๆมาประยุกต์เพื่อใช้ประกอบในการรำ เพื่อให้ดูสวยงาม การคิดระเบียบท่วงท่าต่างๆ มีการจับคู่ผู้ชายผู้หญิงรำกัน ซึ่งชาวบ้านก็จะช่วยกันเพื่อให้เกิดนันทนาการและเกิดกิจกรรมที่ดีขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งรวม และเกิดความหลากหลายในกิจกรรมทางนันทนาการมากขึ้น ซึ่งบทบาทหน้าที่ของตัวดนตรีนี้มีไว้เพื่อเป็นกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ทำให้เกิดความครึกครื้นสนุกสนาน มีการจัดหากิจกรรมต่างๆเข้ามาให้ชาวบ้านสนุกสนาน ดนตรีและการแสดงคองกา คือ สิ่งชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้ง่าย ทำให้

เกิดการพัฒนาด้านสังคม เป็นกิจกรรมทางดนตรีและนาฏศิลป์อย่างหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีตในตำบลคำพอง แต่ปัจจุบันการแสดงดนตรีและร่ำวงคองกากำลังสูญหายไปจากชุมชน เนื่องจากสังคมที่เปลี่ยนไป มีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเพณี และวัฒนธรรมของตนดังเช่นผู้คนในอดีต การแสดงดนตรีและร่ำวงคองกาอาจสูญหายไปจากประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอคำพอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรช่วยกันสนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษาการแสดงดนตรีและร่ำวงคองกา ซึ่งถือได้ว่าเป็นศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจของชุมชน และคุณค่าทางวัฒนธรรมมานานนับทศวรรษ นอกจากนี้หน่วยงานในท้องถิ่นควรจัดให้มีการประชุม สัมมนา หรืออบรม ผู้ที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบลคำพอง อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีการเชิญนักดนตรีและนักแสดง ที่ยังมีชีวิตอยู่เข้าร่วมสัมมนา และสาธิตการแสดงดนตรีและการร่ำวงคองกา เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ขึ้นอย่างเป็นระบบ ในการส่งเสริมเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ของแต่ละชุมชน อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์ประเพณีไทยแต่ละท้องถิ่นให้ดำรงอยู่และไม่สูญหายไปตามกาลเวลา

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณะ วรธรรมศิริ. (2551). เพลงพื้นบ้าน อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คมสันต์ วงศ์วรรณ. (2543). ดนตรีตะวันตก . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2530). มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณัชชา โสคติยานุรักษ์. (2547). สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงใจ อมาตยกุล. (2533). ดนตรีตะวันออก. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต. (2540). การวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative Research. กรุงเทพฯ: พีเอ็นการพิมพ์.

- บังอร ศรีกาล. (2552). ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด. [ออนไลน์] วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.bangonsk.multiply.com/journal/item/12/12?show_interstitial=1&u_2journal_2Fitem
- บุรพา โชติช่วง. (2554). ภูมิบ้านภูมิเมือง ยกอ้อยอครู “หมอลำ” ไม่ตายง่าย!. กรุงเทพฯ: หนังสือพิมพ์สยามรัฐ.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). ประวัติการดนตรีไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ประภาส ขวัญประดับ. (2540). รองเง็ง : ระเบียบและดนตรีพื้นบ้านภาคใต้ของประเทศไทย วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- พัทยา สายหู. (2544). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธ ศักดิ์เดชนันต์. (2526). มนุษย์กับสังคม ความรู้เบื้องต้นตามแนวสังคมวิทยา มหภาค. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิถีชีวิตคนไทยสมัยต่างๆ. (2552). [ออนไลน์]. วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก www.truelookpanya.com/true/knowledge_detail.php?mul_content_id=2808.
- วิทยา สุทธิจันทร์. (2543). ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแสดงวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศิริวัฒน์ ฉัตรเมธี. (2547). วิจัยในเรื่องการวิเคราะห์เพลงร่ำวงมาตรฐาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรมจังหวัดหนองบัวลำภู. (2554). ร่ำวงโบราณ (คองกา). [ออนไลน์] วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก http://www.work.m_culture.in.th/album/118269.

- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. (2553) ศูนย์การศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤติ. [ออนไลน์]. วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก www.lc.mahidol.ac.th/th/center-revitalization.php.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). อีสานคดีเนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน. [ออนไลน์]. วันที่สืบค้น 15 ธันวาคม 2554. เข้าถึงได้จาก www.thaifolk.com/doc/hittsibsong.html.
- สุกรี เจริญสุข. (2538). ดนตรีชาวสยาม. กรุงเทพฯ : Dr.Sax.
- สุกรี เจริญสุข. (2538). ดนตรีวิจารณ์. กรุงเทพฯ: Dr.Sax.
- สุพัตรา สุภาพ. (2538). สังคมวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สุรียา สมุทคุปต์ และคนอื่นๆ. (2535). หนังสือประมอทัยของอีสาน การแพร่กระจายและการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). ขอนแก่น: ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2533). สังคมวิทยาทัศน์. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2536). ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนงก นาวิกมูล. (2523). เพลงนอกศตวรรษ. กรุงเทพฯ : เพชรบุรีการพิมพ์.
- Alan P. Merriam (1964). The anthropology of music [Evanston, Ill.] : Northwestern University Press, 1964.
- Smith, G. Elliot (1930). Human history: London : Jonathan Cape, 1930.
- Myers, Helen. (1993). Ethnomusicology. New York: W.W. Norton, 1992-1993.

บุคลากรกรม

นางฉวีวรรณ ดำเนิน. (2554, 4 กันยายน) ศิลปินแห่งชาติปี พ.ศ. 2536 สาขา
ศิลปะการแสดง (หมอลำ)

นายฉวีชัย ศิลปะโชค. (2554, 4 กันยายน) อาจารย์สาขาคณะตรีศึกษา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏร้อยเอ็ด

ธนวัฒน์ บุตรทองทิม. (2554, 4 กันยายน) อาจารย์สาขาคณะตรีศึกษา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏร้อยเอ็ด

นางสาวสุภา แตนดงยิ่ง. (2554, 4 กันยายน) นักศึกษาสาขาคณะตรีศึกษา มหาวิทยาลัย
ราชภัฏร้อยเอ็ด

นางกัญฐิกา ถินดำเซิด. (2554, 4 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางกานแก้ว จันกุดสิง. (2554, 4 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นาง เจริญ คชเสน. (2554, 4 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง อำเภอ
โพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางทองมี มะอาจเลิศ. (2554, 4 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางทองใส คำบุญเหลือ. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางหมาน ไถวสินธ์. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง อำเภอ
โพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางนิยม ประหา. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง อำเภอ
โพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางฉวี พิมวงศ์. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง อำเภอ
โพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางบุตรี มะอาจเลิศ. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นางทองมี คชเสน. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด

นายพิม ถินมานัด. (2554, 5 กันยายน) นักแสดงการรำคองกา ตำบลคำพอง
อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด